

ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ରଥଯାତ୍ରାରେ ଠାକୁରରାଜା ଗଜପତିଙ୍କ ଛେରାପହଁରା

ପଙ୍କଜ ସାହୁ

‘ଛେରାପହଁରା’ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତିର ଏକ ମହାତ୍ମ୍ୟ ବିଭବ । ଆମ ସଂସ୍କୃତିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହବଧୂ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ଗୋମୟ ଜଳ (ଛେରା) ଛିଞ୍ଚି, ଖଡ଼ିକା (ପହଁରା)ରେ ଓଳାଇ ଗୃହ ପରିବେଷଣକୁ ପ୍ରତ୍ୟୁଷଶମ୍ଭୁ ରଖିବା ସହିତ ପରିବେଶ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ରକ୍ଷାକୁ ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀରେ ଅଗ୍ରାଧିକାର ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର ଆଲୋଚ୍ୟ ଛେରାପହଁରାରେ ‘ଛେରା’ ଅର୍ଥ ବହଳିଆ ଘୋରାଚନ୍ଦନ ଓ ‘ପହଁରା’ର ଅର୍ଥ ଖରକିବା ବା ଓଳେଇବା । ଯେକୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଚନ୍ଦନ ଜଳ ସିଞ୍ଚି ଓଳାଇଲେ, ତାହାକୁ ଛେରାପହଁରା କୁହାଯିବ ନାହିଁ । କେବଳ ଦେବୋପାସନା ପରମ୍ପରାରେ ଏହି ସେବାର ଉପଯୋଗକୁ ‘ଛେରାପହଁରା’ କୁହାଯାଇଥାଏ । ବିଶେଷତଃ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ରଥଯାତ୍ରାର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ମହାପ୍ରଭୁମାନେ ରଥାସୀନ ହେବାପରେ ତରଳ ଚନ୍ଦନ ଅଭିଷିକ୍ତନ ପୂର୍ବକ ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କ ସମାର୍ଜନ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ସମସ୍ତେ ‘ଛେରାପହଁରା’ ଅର୍ଥରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରିଥାନ୍ତି । ଛେରାପହଁରା ଏକ ପ୍ରକାର ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଜଣାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ସମ୍ପନ୍ନ ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଏହି ସେବା ସମ୍ପାଦିତ ହେଉଥିବାରୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସେବା ବିଧିରେ ଏହାର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମାନ୍ୟତା ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛି ।

ଅର୍ଚ୍ଚକ୍ଷେତ୍ର କୋଣାର୍କରେ ମାଘ ସପ୍ତମୀରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାରାୟଣଙ୍କ ରଥଯାତ୍ରା ଆଜି ଜନମାନସରେ ସ୍ମୃତିପତ୍ରରୁ ନିର୍ବାପିତ ହେବାକୁ ଯାଉଥିଲାବେଳେ, ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀରେ ଏକାମ୍ରକ୍ଷେତ୍ର ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଶ୍ରୀଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ ରଥଯାତ୍ରା ସର୍ବୋପରି ଦଶହରା ମହାପୂଜା ସମୟରେ ଶକ୍ତିକ୍ଷେତ୍ର ଯାଜପୁରରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ବିରଜା ଦେବୀଙ୍କ ରଥଯାତ୍ରାରେ ଛେରାପହଁରା ସେବା ବିଧିରକ୍ଷା ପୂର୍ବକ ଜନୈକ ସେବକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନାମକୁମାରୀ ଅନୁସୂତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ରଥଯାତ୍ରାରେ ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କର ଏହା ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ସେବାବିଧି ରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଅଛି । ରଥଯାତ୍ରାର ବିଶିଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ ଏହି ‘ଛେରାପହଁରା ସେବା’ ଠାକୁରରାଜାଙ୍କ ଅବର୍ତ୍ତମାନତାରେ

ମୁଦିରସ୍ତ/ମୁଦ୍ରାହସ୍ତ/ମୁଦିରଥଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମାହିତ ହୋଇଥାଏ । ‘ରଥଚକ୍ରତୀ’ର ବର୍ଣ୍ଣନାନୁସାରେ ‘ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବଡ଼ଜେନା ରାଉତ ରାଜୁତିରେ ମୁନିମ୍ ଖାଁ ତରରେ ପାଲରେ ପଡ଼ି ମୁଗଲ ବୋଲାଲେ । ଶକ ବସରେ ୧୫୦୮ ମସିହାରେ ରଥଯାତ୍ରାରେ ରାଜା ଥାଇ ମୁଗଲ ହୋଇଥିବାରୁ ଛେରାପହଁରା କରିବା ନୋହିଲା । ମୁଦିରଥ ଶାଢ଼ୀ ନଥିବାକୁ ଛେରାପହଁରା ପରିଛା । (୧) ଦାମୋଦର ଚମ୍ପୌରୀ ଛେରାପହଁରା କରିବା କଥା ଉଠିଲା । ମାତ୍ର ପରିଶେଷରେ ଭିତରୁ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଛେରାପହଁରା କଲେ । (୨) ଉପରୋକ୍ତ ଅବତାରଣାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚନା ମିଳେ ଯେ ପରିସ୍ଥିତି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗଜପତିଙ୍କର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଛେରାପହଁରା ପରିଛା କିମ୍ବା ଭିତରୁ ମହାପାତ୍ର ଛେରାପହଁରା କରିଛନ୍ତି ସିନା, ହେଲେ ଏ ସେବାକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ରଥଯାତ୍ରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇନାହିଁ । ହାଏଁଜ୍ଜ କାଦାରବେଗ୍ ଗଜପତି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କ ଛେରାପହଁରା ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ ନିମିତ୍ତ ଅଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହେବାରୁ ତତ୍କାଳରେ ଏହି ସେବା ରାଜପ୍ରତିନିଧି ମୁଦିରଥଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାହ କରାଯାଇଥିଲା । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ପରେ ବୀରକିଶୋର ଦେବ ଗଜପତି ରୂପେ ଅଭିଷିକ୍ତ (୩) ହେବାପରେ ଏହି ସେବାରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଉକ୍ତ ସେବାବିଧି ଯଥାରୀତି ଅନୁସୂତ ହୋଇଆସୁଛି । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଛେରାପହଁରା ସେବାବିଧି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ୟକ ଆଲୋଚନା ଅବଶ୍ୟମ୍ବାବୀ ମନେହୁଏ ।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦାରବ ବିଗ୍ରହ ପରିକଳ୍ପନା ପରେ ପରେ ରଥଯାତ୍ରା ବିଧି ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଛେରାପହଁରା ସେବାବିଧି ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ରଥଯାତ୍ରାର ସମସାମୟିକ ନୁହେଁ, ବରଂ ଏହା ଏକ ଅର୍ବାଚୀନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରୂପେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବା ପରମ୍ପରାରେ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇଅଛି । କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଆମର ନମସ୍ୟ । ସେବ୍ୟସେବକ ଭାବଧାରାରେ ସେ ଉକ୍ତ ଛେରାପହଁରା ବିଧି ପ୍ରଚଳନ (୪) କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ବୈଷ୍ଣବ ଲୀଳାମୃତ (୫) କାବ୍ୟାନୁଶୀଳନରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସମଗ୍ର ଗଙ୍ଗ ରାଜତ୍ବରେ କୌଣସି ଶାସକ ଚଣ୍ଡାଳ ରୂପେ ଆଖ୍ୟାୟିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଏହି ସେବା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ (୬) କରି ଚଣ୍ଡାଳ ରୂପେ ଭର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିବାରୁ କାଞ୍ଚିପୁରର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ଏକ ବିଶେଷ ପରିସ୍ଥିତିର ଶୀକାର ହୋଇ ଛେରାପହଁରା ସେବାକୁ ବରଣ କରିନେଇଥିଲେ । କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ବିବାହିତା ପତ୍ନୀ ତଥା ପାଟରାଣୀଙ୍କ ଗର୍ଭସମ୍ଭୂତ ପ୍ରଥମ ସନ୍ତାନ କୁମାର ହମୀର ଥିଲେ ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷ ରାଜପୁତ୍ର । ଅତଏବ ରାଜତନ୍ତ୍ରର ନିୟମାନୁସାରେ ଉତ୍ତରାଧିକାର ସୂତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜସିଂହାସନ ତାଙ୍କର ହିଁ ପ୍ରାପ୍ୟ । ମାତ୍ର କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ହମୀରଙ୍କର ରାଜଧାନୀରେ ଅନୁପସ୍ଥିତିର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ସେବକମାନେ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ‘ଫୁଲବିବାହୀ’ ବା ଭୋଗିନୀ ଅର୍ଥାତ୍ ପୋଇଲି ପୁଅ ପୁରିଆ (ପୁରୁଷୋତ୍ତମ)ଙ୍କୁ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ରୂପେ ରାଜସିଂହାସନରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରାଇ ତାଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଏକ ବିଶେଷ ସେବା ନିର୍ବାହ ନିମିତ୍ତ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ‘ମାଦଳାପାଞ୍ଜି’ରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯେ ‘ତୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବଡ଼ ସେବକ । ତୁ ବଡ଼ ସେବା କିଛି କର । ନ ହେଲେ ତୋ ବଡ଼ ସେବକପଣ କିଛି ରହିନପାରେ । ବଡ଼ ସେବା କ’ଣ ? ସମାର୍ଜନୀ ଚାଳନା ହିଁ ବଡ଼ ସେବା । ରଥଯାତ୍ରା ବେଳେ ରଥ ଉପରେ ସମାର୍ଜନୀ ଚାଳନାରେ ହିଁ ତୋର ବଡ଼ପଣ ରହିବ (୭) । ସେବକମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶକ୍ରମେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରଥମ ତଥା ପ୍ରଧାନ ସେବକ ଗଜପତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସେବା ହେଲା ଛେରାପହଁରା । ପ୍ରତିବର୍ଷ ରଥଯାତ୍ରାରେ ଛେରାପହଁରା ସେବାକରି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବାବିଧିରେ ଏକ ନୂତନ ପରମ୍ପରା ସୃଷ୍ଟି କଲେ ସତ, ହେଲେ କାଞ୍ଚିରାଜ ଶାଲୁ ନରସିଂହ ଦେବ ସ୍ବୀୟ ପଦ୍ମିନୀ ଜାତୀୟା କନ୍ୟା ରୂପାୟିକା ସହିତ ଚଣ୍ଡାଳର କୁସିତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରୁଥିବା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିବାହ ପ୍ରସାବକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଯଦ୍ବାରା ଗଜପତି କାଞ୍ଚି ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ ଅବ୍ୟାହତ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପୁନଶ୍ଚ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ସାମ୍ବଲିକ ରଥଯାତ୍ରା ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଛେରାପହଁରା ନୀତି ପରିଚାଳନା ନିମିତ୍ତ ଗଜପତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ (୮) ହୋଇଥିଲେ । ଯାହାକୁ ଆଧାର କରି କାଞ୍ଚି

ଯୁଦ୍ଧରେ ଗଜପତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ପ୍ରଥମବାର ପରାଜୟ ବରଣ କରିଥିଲେ ବୋଲି ନିମ୍ନ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଗଢ଼ି ଉଠିଛି । ଛେରାପହଁରା ସେବା ନିମିତ୍ତ ପରାଜୟ ଗ୍ଳାନିରେ ବଦନାମିତ ଗଜପତିଙ୍କୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ଓ ବଡ଼ଠାକୁର ଶ୍ରୀବଳଭଦ୍ର ସହାୟତା କରିବା ଫଳରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ କାଞ୍ଚି ଜୟପୂର୍ବକ ରୂପାୟିକା ଓ ଭଣ୍ଡଗଣେଶଙ୍କ ସହ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ପିତୃପ୍ରଦତ୍ତ ଅପମାନର ପ୍ରତିବିଧାନ ନିମିତ୍ତ ରୂପାୟିକାକୁ ଏକ ଚଣ୍ଡାଳ ସହ ବିବାହ ଦେବା ନିମିତ୍ତ ଗଜପତି ମହାରାଜା ମହାମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପରେ ଦାୟିତ୍ବ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ରଥଯାତ୍ରାରେ ଗଜପତି ଛେରାପହଁରା କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ମହାମନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ବୀୟ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର ପରିଚୟ ଦେଇ ଗଜପତିଙ୍କୁ ଚଣ୍ଡାଳ ରୂପେ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରାଇ କାଞ୍ଚିଜେମା ସହ ବିବାହର ସୂତ୍ରପାତ କଲେ । ପରମ୍ପରାନୁସାରେ ବିବାହ ବେଦୀରେ ରୂପାୟିକାର ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ‘ପଦ୍ମାବତୀ’ ରଖାଗଲା । ଏତାଦୃଶ ମହନୀୟ କର୍ମ ସମ୍ପାଦନା ହିଁ ‘କାଞ୍ଚି ଅଭିଯାନ’ ଆଖ୍ୟାୟିକାର ଉପ୍ ଅଟେ । ଏହି ଆଖ୍ୟାୟିକାକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି ଆଜି ଗର୍ଭବତୀ ।

ଛେରାପହଁରାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାରମ୍ପର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ନୀଳମାଧବଙ୍କୁ ଶବରରାଜା ବିଶ୍ବାବସୁ ନୀଳଗିରିର ପାର୍ବତ୍ୟକନ୍ଦରାରେ ନିର୍ଭୂତ ଉପାସନା କରୁଥିଲେ । ଯେହେତୁ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟ କାହାର ପ୍ରବେଶ ସୁଯୋଗ ନଥିଲା, ସେହି ହେତୁ ପୂଜା ପୂର୍ବରୁ ସ୍ବୟଂ ବିଶ୍ବାବସୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ନୀଳମାଧବଙ୍କ ଆସ୍ଥାନ ପରିବେଶ ସମାର୍ଜନ କରୁଥିବେ ନିଶ୍ଚୟ । ନୀଳମାଧବଙ୍କ ଆର୍ଯ୍ୟୀକରଣ ପରେ ଶାବର ପରମ୍ପରାନୁସରଣରେ ଠାକୁରରାଜା ପ୍ରତ୍ୟହ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଗର୍ଭଗୃହ ସମାର୍ଜନ କରିବାକୁ ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର୍ମ ରୂପେ ବରଣ କରି ନେଇଥିବା ଅସମୀଚୀନ ନୁହେଁ । ଏକଦା ବିଶ୍ବାବସୁ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କର ସମ୍ମିଳିତ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ଅତଳମହାମେରୁ ଅପୌରୁଷେୟ ପୁରାଣ ଦ୍ବାରା ମହୋଦଧି ଗର୍ଭରୁ ଉତ୍ତୋଳନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହି ଦାରୁବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଛେରାପହଁରା ସେବାରେ ବିଶ୍ବାବସୁର ସମାର୍ଜନ କ୍ରିୟାକୁ ଠାକୁରରାଜା ଆପଣେଇ ନେବାକୁ ପରତ୍ନମୁଖ ହେବେ ବା କାହିଁକି ? ଶବରରାଜା ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ ରାଜପୁରୁଷଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ କର୍ମ ପରମ୍ପରା ହିଁ ଛେରାପହଁରା । ସମୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଫଳରେ ପୃଥିବୀରେ ସର୍ବତ୍ର ରାଜତନ୍ତ୍ରର ଅବସାନ ଘଟିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରତି ମୁକୁଟବିହୀନ ସମ୍ରାଟ ଗଜପତିଙ୍କର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବାବିଧିରେ ରାଜନୀତି ଅବ୍ୟାବଧି ଅବ୍ୟାହତ ରହିଅଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କ ଉପାସନା ପରମ୍ପରାରେ ଏବେ ‘ରାଜନୀତି’ ନାମରେ ଏକ ବିଶେଷ ବିଧି ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟହ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସକାଳ ବେଶ ବଢ଼ିବା ଉତ୍ତାରେ ଖୁଣ୍ଟିଆ ବେତଧରି ‘ମଣିମା’ ‘ମଣିମା’ ଡାକ ଦିଅନ୍ତି ଓ ଅଖଣ୍ଡମେକାପ ବଇଁଠା ଧରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଥା’ନ୍ତି । ପାଲିଆ ଖୁଣ୍ଟିଆ ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କ ଉପରେ ଶୁକ୍ଳପୁଷ୍ପ ବର୍ଷଣ କରନ୍ତି । ଇତ୍ୟଦିୟରେ ଗଜପତି

ମହାରାଜା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସନ୍ଧିଧିରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆରତିଦାନରେ କର୍ପୁର ବସାଇ ଆଳତି କରନ୍ତି ଓ ପରେ ପରେ ଭଣ୍ଡାର ମେଳାପ ଯୋଗାଇଥିବା ଉପଚାର ସାମଗ୍ରୀରେ ସେ ଆଳତଚାମର ସେବା ସମାହିତ କରନ୍ତି । ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଏହି ନୀତି ସମ୍ପାଦିତ ହେଉଥିବାରୁ ଏହା ‘ରାଜନୀତି’ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛି । ପୂର୍ବେ ଗଜପତି ପ୍ରତ୍ୟହ ରାଜନୀତି ସମାପନ ପରେ ରତ୍ନସିଂହାସନ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ଵ ସମାର୍ଜନ କରୁଥିଲେ । କ୍ରମେ ସେ ପ୍ରଥା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଗଜପତି ଯେଉଁଦିନ ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କ ଦର୍ଶନକୁ ଯାଉଥିଲେ ସେଦିନ ରାଜନୀତି ବନ୍ଦାପନା ସଂଗେସଂଗେ ଗର୍ଭଗୃହ ସମାର୍ଜନ କଲେ । ତାହା ମଧ୍ୟ କାଳକ୍ରମେ ଲୋପପାଇଲା । ସମ୍ପ୍ରତି ରାଜପ୍ରତିନିଧି ପ୍ରତ୍ୟହ ରାଜନୀତି ସମ୍ପନ୍ନ କରୁଥିଲେ ହେଁ ଗଜପତିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଅନୁସୂତ ଗର୍ଭଗୃହ ସମାର୍ଜନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ପ୍ରାୟତଃ ଲୋପପାଇଛି । ମାତ୍ର କେତେକ ଉତ୍ସବାନୁଷ୍ଠାନରେ ଭକ୍ତ ଛେରାପହଁରା ଏକ ବିଶେଷ ବିଧି ରୂପେ ଆଚରିତ ହେଉଅଛି ।

ଗଜପତି କେବଳ ଯେ ଗର୍ଭଗୃହ ସମାର୍ଜନ କରନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ରଥଯାତ୍ରାରେ ମହାପ୍ରଭୁମାନେ ରଥରେ ବିଜେ କଲାପରେ ଏବଂ ବାହୁଡ଼ାଯାତ୍ରାରେ ଠାକୁରମାନେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ରଥାରୋହଣ କଲାପରେ ଗଜପତି ରଥରେ ଛେରାପହଁରା କରନ୍ତି । ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା ଅବସରରେ ଚାପ ଉପରେ ପ୍ରଥମ ଦିନ ଓ ଶେଷଦିନ ସର୍ବୋପରି ସ୍ନାନବେଦୀ ଓ ଦୋଳବେଦୀରେ ଛେରାପହଁରା କରନ୍ତି (୯) । ଗଜପତିଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ମୁଦିରଥ ଏ ସେବା ସମ୍ପାଦନ କରିଥାନ୍ତି । ଏକଦା ଶ୍ରୀଜୀଉମାନେ ସ୍ନାନବେଦୀକୁ କିମ୍ବା ଗୁଣ୍ଡିଚା ରଥ ଉପରକୁ ପହଞ୍ଚିବିଜେ କରିବା ସମୟରେ ଗଜପତି ପ୍ରଣାମ ଜ୍ଞାପନ ପୂର୍ବକ ଚନ୍ଦନଛେରା ପକାଇ ସୁନାଖଡ଼ିକାରେ ପହଞ୍ଚି ବିଜୟ ପଥ ସମାର୍ଜନ (୧୦) କରୁଥିଲେ । ପୂର୍ବେ ସ୍ଵୟଂ ଗଜପତି ସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିନ ସ୍ନାନମଣ୍ଡପରେ ଛେରାପହଁରା କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଜପତିଙ୍କ ବିକଳରେ ମୁଦିରଥ ରାଜନୀତି ବଢ଼ିବା ଉଦ୍ଭାରେ ସ୍ନାନମଣ୍ଡପରେ ଛେରାପହଁରା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏକଦା ଗଜପତି ରଥମାର୍ଗ ଶୋଧନ କଲାପରେ ରାଜଦାଣ୍ଡରେ ଚିତାପଡ଼ି ତା ଉପରେ ରଥଯାତ୍ରା ହେଉଥିଲା । ଖ୍ରୀ: ୧୪୬୦ରେ ଗଜପତି ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ରଥମାର୍ଜନା ପରିବର୍ତ୍ତେ ରଥର ପୁରୋଭାଗରେ ସ୍ଵୟଂ ରଥଦାଣ୍ଡ ଓଳାଇ ଓଳାଇ ଯାଇଥିଲେ (୧୧) । ଗୌଡ଼ିୟ ବୈଷ୍ଣବ ଚୈତନ୍ୟ ସ୍ଵୟଂ ରଥଯାତ୍ରା ସମୟରେ କାଶୀ ମିଶ୍ର, ତୁଳସୀ ପରିଚ୍ଛା ଓ ବାସୁଦେବ ସାର୍ବଭୌମଙ୍କ ସହ ନିଜ ବସ୍ତ୍ରରେ ଗୁଣ୍ଡିଚାଗୃହ ଓ ରତ୍ନବେଦୀ ସମାର୍ଜନ (୧୨) କରୁଥିଲେ । ବାହୁଡ଼ାଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଗଜପତି କିମ୍ବା ମୁଦିରଥ ଛେରାପହଁରା କଲାପରେ ଚାରଫିଟି ଶ୍ରୀଜୀଉମାନେ ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖ ହୋଇ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଯାତ୍ରା (୧୩) କରିଥାନ୍ତି । ଗଜପତିମାନେ ବାହୁଡ଼ା ରଥରେ ଛେରାପହଁରା କରିବାକୁ ଅନୁରୂପ ଗୁରୁତ୍ଵ ନବେଦୀ ଫଳରେ ମୁଦିରଥ ସାଧାରଣତଃ ଏହି ସେବା ସଂପାଦନ

କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନର ଗଜପତି ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ କେତେକ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁପସ୍ଥିତି ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରାୟ ନିୟମିତ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ଓ ବାହୁଡ଼ା ଉଭୟ ରଥଯାତ୍ରାରେ ଛେରାପହଁରା କରିଆସୁଛନ୍ତି । କେତେକ ଗଜପତି ଅତୀତରେ ଶରଧାବାଲି ଓ ଝୁଲଣମଣ୍ଡପ ମାର୍ଜନା କରିଥିବାର ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସବାନୁଷ୍ଠାନରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପଦ୍ଧତିରେ ଛେରାପହଁରା ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ରଥରେ ଗଜପତିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସମ୍ପାଦିତ ଛେରାପହଁରା ସେବାର ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଅନବଦ୍ୟ ।

ଛେରାପହଁରାର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ରଥଯାତ୍ରାର ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ପ୍ରସ୍ତୁତିପର୍ବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଭକ୍ତଗଣଙ୍କ ସାମୂହିକ ସ୍ତୁତିପାଠ, ସମବେତ ଜନତାଙ୍କ ବିପ୍ଳବ ଉତ୍ସାହ, ଅଦମ୍ୟ ଉଦ୍ଭାଦନା ତଥା ଗଗନପବନ ପ୍ରକମ୍ପିତ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଧ୍ବନି ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜୀଉମାନେ ଧାଡ଼ି ପହଞ୍ଚିବେ ବିଜେ ହୋଇ ରଥ ସିଂହାସନାପରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହେଲାପରେ ରଥାକର୍ଷଣ ସମୟରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ରହିତ ଯାତ୍ରା ନିମିତ୍ତ ଚାଙ୍ଗଡ଼ା ମେଳାପ ଯୋଗାଇଥିବା ‘ଗୋଲ ତଳିଆ’ ମହାପ୍ରଭୁମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ଲାଗି ହୁଏ, ଯାହାକୁ ‘ଚକା ଅପସର ଲାଗି’ କୁହାଯାଏ । ବ୍ୟୋମଯାନରେ ଯାତ୍ରାକାଳରେ ବିମାନଯାତ୍ରାମାନଙ୍କୁ ଯେପରି କମରପଟି (Belt) ସାହାଯ୍ୟରେ ବନ୍ଧାଯାଏ, ସେହିପରି ଚକା ଅପସର ଲାଗିପରେ ଠାକୁରମାନଙ୍କ ନିରାପତ୍ତା ରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ସଂଯୁକ୍ତ ପୃଷ୍ଠଭାଗ ପ୍ରଭାରେ ପାଟତୋରି ଦ୍ଵାରା ରୁଷା ବଢ଼େ । ଅର୍ଚ୍ଚା ପ୍ରତିମା ବ୍ୟତିରେକେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର କୌଣସି ଯାତ୍ରାଜିନୀତି ସମ୍ପାଦନ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମହାଜନମାନେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ସଂଲଗ୍ନ ଦକ୍ଷିଣଘରୁ ବିଜେ ପ୍ରତିମା/ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମା/ଉତ୍ସବ ମୂର୍ତ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତିନିଧି ଠାକୁରମାନଙ୍କୁ ପାଲିଙ୍କିରେ ଆଣି ନନ୍ଦିଘୋଷରେ ମଦନମୋହନ ଓ ତାଳଧ୍ବଜରେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସମାସୀନ କରାଯାଏ । ତତ୍‌ପରେ ରତ୍ନଭଣ୍ଡାର ଦୁଆରୁ କୋଠ ସୁଆଁସିଆମାନେ ଚଉଦମହଣ (ପ୍ରାୟ ସାତକିଣ୍ଠାଲ) ଓଜନର ଦୁଇଗୋଟି ବଡ଼ ସିନ୍ଧୂକ (Wooden Chest) ବୋହି ଆଣି ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥରେ ଚକାବଳିଠିର ପଶ୍ଚାତଭାଗରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କରିଥାନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକରେ ଯାତ୍ରାକାଳୀନ ନବଦିବସରେ ପରିଧାନ ନିମିତ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ପାଟବସ୍ତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟତରେ ବେଶଭୂଷଣ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରଭୃତି ମହଜୁଦ ଥାଏ । ତଦନନ୍ତର ପାଣିଆପଟ (୧୪) ଓ ବର୍ପଣିଆ ଗାଧୁଆ କୁଣ୍ଡ ନେଇ ରଥରେ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ସଜେଇ ରଖନ୍ତି । ଇତ୍ୟବସରରେ ତିନିବାଡ଼ର ପୂଜାଠା’ ସାମଗ୍ରୀ ପୃଥକ୍ ଭାବେ ତିନିରଥରେ ରଖାଯାଏ । ବିନାଚିତାରେ ବହିର୍ଯାତ୍ରା ସଫଳ ତଥା ଶୁଭଙ୍କର ନୁହେଁ । ତେଣୁ ତେଲିଙ୍ଗିବାଜା, ଘଣ୍ଟ, ଛତା, କାହାଳୀ ସହ ଲେଙ୍କା ଓ ପାଲକମାନେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକାରଙ୍କ ଗୃହକୁ ଚିତା ଆଣିବା ପାଇଁ ଯାତ୍ରା କରନ୍ତି । ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକାରମାନେ ଭଣ୍ଡାରରୁ ଆବଶ୍ୟକ ସାମଗ୍ରୀ ନେଇ ତିନିଠାକୁରଙ୍କ

ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ଚିତାକୁ ନବବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ପୂର୍ବକ ନୂତନ ଚାଙ୍ଗଡ଼ାରେ ପାହାଡ଼ା ପକାଇ ଚିତାମାନ ସସମ୍ମାନେ ପଟୁଆରରେ ଆଣି ରଥ ଉପରେ ଦଇତାମାନଙ୍କୁ ଦେବା ପରେ ସେମାନେ ଶ୍ରୀଜୀଉ ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ସୋଲ ଚିତାଲାଗି କରନ୍ତି । ଚିତାଲାଗି ପରେ ସିଂହାରୀମାନେ ମହାପ୍ରଭୁମାନଙ୍କୁ ବୋଇରାଣୀ ଶାଢ଼ୀ, ପାଟ ଖଣ୍ଡୁଆ, ଶିରରେ ଶିରପା(ଟ) ପିନ୍ଧାନ୍ତି । ସ୍କନ୍ଦ ଓ ହସ୍ତଦେଶକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରୁଥିବା ପହରଣା ଓ ହସ୍ତରେ ବାରଲାଗି ନେତପୁଟା ପରିଧାନ କରାନ୍ତି । ଏକଦା ଦାସିଆବାଉରୀ ପ୍ରଦତ୍ତ ନଡ଼ିଆକୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀହସ୍ତ ପ୍ରସାରଣ ପୂର୍ବକ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ତାହାରି ସ୍ମୃତିରେ ପ୍ରହରାଜପୁର ବାଲିଗାଁ ଓ ରେବତୀ ରମଣ ମୌଜାରୁ ‘ଦାସିଆଭେଟି’ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତିନୋଟି ଲେଖାଏଁ ମାଳତୁଳ ଓ ତିନୋଟି ନଡ଼ିଆ ଆସିଥାଏ । ଠାକୁରମାନଙ୍କୁ ପାଟବସ୍ତ୍ରରେ ବେଶ ସମାପନାନ୍ତେ ନାସାରେ ଫୁଲର ନାକୁଆସୀ, ଗୁଣା, ତିଳକ, ଅଧରମାଳ ସମେତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାଳତୁଳ ଲାଗିକରି ମନୋମୁଗ୍ଧକର ରଥାରୁ ବେଶରେ ସିଂହାରୀମାନେ ସଜାଇ ଦେଲାପରେ ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କର ମାର୍ଗ ପରିଷ୍କାର କର୍ମ (୧୫)/ ଛେରାପହଁରା ସେବା ନିମିତ୍ତ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରାଯାଏ ।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ସେବକ ଗଜପତିଙ୍କର ସର୍ବଜନ ଉପଭୋଗ୍ୟ ତଥା ପ୍ରକୃଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ଛେରାପହଁରା ସେବା ହେଲେ ହେଁ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ସେବକଗଣ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରିଥାନ୍ତି ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିମ୍ନରେ ସବିଶେଷ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । କାହାଳିଆ - ଛେରାପହଁରା ସେବାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଆରମ୍ଭ ଓ ଉଦ୍‌ଯାପନରେ କାହାଳୀ ବଜାନ୍ତି । ରାଜଗୁରୁ-ଛେରାପହଁରାରେ ବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉପଚାର ଓ ଉପକରଣକୁ ରାଜଗୁରୁ ବିହିତ ମନ୍ତ୍ରପାଠ ପୂର୍ବକ ଶୋଧନ ଅର୍ଥାତ୍ ସଂସ୍କାର କରି ଗଜପତିଙ୍କୁ ଦେଇଥାନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ସେବା ସମୟରେ ଗଜପତିଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଶ୍ରୀକାପଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାମଗ୍ରୀକୁ ସେ ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ କରିଥାନ୍ତି । ଗରାବତୁ - ଅନ୍ୟ ସେବକମାନଙ୍କଠାରୁ ଛେରାପହଁରାରେ ବ୍ୟବହୃତ ବିଭିନ୍ନ ଉପକରଣ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଗଜପତି ପ୍ରତିଥର ହସ୍ତ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରିଥାନ୍ତି । ଏହାକୁ ହାତୁଆଣି (ହାତକୁ ପାଣି) କୁହାଯାଏ । ଉକ୍ତ ହାତୁଆଣି ଯୋଗାଇବା ନିମିତ୍ତ ସୁନାଝରିରେ ଜଳଭରି ଗରାବତୁ ସେବକ ସତତ ଅପେକ୍ଷାରତ ଥାନ୍ତି । ଭଣ୍ଡାର ମେକାପ - ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କ ରତ୍ନଭଣ୍ଡାରରୁ ଆଣି ସୁନାଝରି, ସୁନାର କର୍ପୁର ଦାନି, ରୌପ୍ୟ ପିଙ୍ଗଣ, ତାମ୍ରପାତ୍ର, ସୁବର୍ଣ୍ଣବେଷ୍ଟଯୁକ୍ତ ସମାର୍ଜନୀ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦଣ୍ଡଯୁକ୍ତ ଆଳତଚାମର ପ୍ରଭୃତି ଛେରାପହଁରା ସେବାରେ ଯଥାକାଳରେ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଯୋଗାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଦୟାଶାମାଳି - ଫୁଲମାଳ ଓ ଶୁକ୍ଳପୁଷ୍ପ ଯୋଗାଇଥାନ୍ତି । ଘରୁଆରୀ - ଗୋଳାଚନ୍ଦନ ଓ ଘୋରାଚନ୍ଦନ ଯୋଗାଇଥାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେତେକ ସେବକଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭୂମିକା ରହିଛି । ତାହା ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ଆଲୋଚିତ ହେବ ।

ଛେରାପହଁରା ନିମିତ୍ତ ଗଜପତିଙ୍କ ଶୁଭାଗମନ ଏକ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟବିଧି ଅନୁସରଣରେ ଆୟୋଜିତ ହୋଇଥାଏ । ଠାକୁରମାନେ ରଥାରୋହଣ ପରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ନୀତି ସମ୍ପାଦନ ପାଇଁ ଅନେକ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଛେରାପହଁରା ଉପଲକ୍ଷେ ଗଜପତିଙ୍କ ଆଗମନରେ ବିଳମ୍ବ ହେଉଛି ବୋଲି ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଅଦ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ମଉଡ଼ମଣି ରାଜାସାହେବ ରଥସେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉପବାସ ବ୍ରତ ଆଚରଣ ପୂର୍ବକ ପୂର୍ବାହ୍ନରେ ରାଜନଅର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦେବାର୍ଜନ କକ୍ଷରେ ଶ୍ରୀଗଣେଶ, ବିଷ୍ଣୁ, ଶିବ, କନକଦୁର୍ଗା ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ପଞ୍ଚ ଇଷ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କୁ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ଯଥାରୀତି ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରିବା ପରେ ରାଜଗୁରୁ : ଦଶବିଧ ଉପଚାର ପ୍ରୟୋଗରେ ଗଜପତିଙ୍କ ମଙ୍ଗଳାରୋପଣ (୧୬) ସମ୍ପାଦନ କରିଥାନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ଶ୍ରୀନଅର ସେବାୟତ ବାରିକ ଓ ମାଫିଆ (ଦରଜି) ଗଜପତିଙ୍କୁ ରଥସେବା ପୋଷାକ ପରିଧାନ କରାଇଥାନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ ଗଜପତିଙ୍କ ମସ୍ତକ ଭୂଷଣ ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାଗକୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଦ୍ଧତିରେ ରୂପେଲୀଜରିଯୁକ୍ତ ଧଳାପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର ଗୁଡ଼ାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ପ୍ରାୟ ୨/୩ ଘଣ୍ଟା ସମୟ ଲାଗିଥାଏ । ଗଜପତିଙ୍କ ଛେରାପହଁରା କାଳୀନ ବେଶ ଅତୀବ ରମଣୀୟ ତଥା ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଇତ୍ୟବସରରେ ଗଜପତି ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ୱେତ ଚପକନ, ଶୁକ୍ଳ ଚୁଡ଼ିଦାର ସହ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣର ପାଛୁଡ଼ା (ଉତ୍ତରୀୟ) ପରିଧାନ ପୂର୍ବକ ନୀଳକମର ପଟି ଓ ଲାଲ ପଇତାପଟି ବାନ୍ଧି କମରରେ ରାଜଦଣ୍ଡ/ଖଡ୍‌ଗ ଝୁଲାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ପ୍ରୋକ୍ତ ଶୁଭ୍ରପାଗ ତଥା ପରତୁଳ ପିନ୍ଧି ଉନ୍ନତ ପରିପାଟୀରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଗଜପତି ଛେରାପହଁରା ଆମନ୍ତ୍ରଣକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ପ୍ରଶାସନ ତରଫରୁ ବେହେରାକରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରୋକ୍ତ ସେବା ନିର୍ବାହ ନିମିତ୍ତ ଗଜପତିଙ୍କୁ ଔପଚାରିକ ଅନୁରୋଧ ଜଣାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କର ରଥାରୋହଣ ପରେ ମାଳତୁଳ ଲାଗି ସମାପନାନ୍ତେ ଦେଉଳକରଣ, ତଡ଼ାଉକରଣ, କୋଠକରଣ ଓ ଚାଙ୍ଗଡ଼ାକରଣ ପ୍ରଭୃତି ସେବାୟତଗଣ ଆଜ୍ଞାମାଳ ନେଇ ଗଜପତିଙ୍କୁ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଭାବେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାଇ ରାଜନଅରରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ବିଜେ କାହାଳୀ ବାଜିବା ମାତ୍ରେ ବେଦଜ୍ଞମାନଙ୍କ ଷୋଡ଼ପାଠ ଓ ଗ୍ରହବିପ୍ରଙ୍କ ମଙ୍ଗଳାଞ୍ଜନ ପାଠ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱୟଂ ଗଜପତି : ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କନକଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ରାଜଉଆସରୁ ବିଜେ କରନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ଯେତେବେଳେ ଗଜପତି ବାଲିସାହିସ୍ଥ ପୁରୁଣା ରାଜଉଆସ (୧୭)ରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ, ତତ୍କାଳରେ ରାଜାସାହେବ ଶ୍ୟାମକାଳୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ଛେରାପହଁରା ପାଇଁ ଯାତ୍ରାରମ୍ଭ କରୁଥିଲେ । ଗଜପତିଙ୍କ ସହଯାତ୍ରୀ ହିସାବରେ ଆଚରାଜ, କୁମାର ସାହେବ, ପାଟଜେମାଙ୍କ ଗହଣରେ ଶ୍ରୀନଅରର ତିନିପରିଛା, ପାଟଜେନା, ପାଟସାହାଣୀ, ବକ୍ସି, ରାଜଗୁରୁ, ରାୟଗୁରୁ ପ୍ରଭୃତି ରାଜକର୍ମଚାରୀ (୧୮)ଙ୍କ ସହ ମହାରାଜା ଛେରାପହଁରା ପାଇଁ ଆସିଥାନ୍ତି । କାଶୀର

ରାଜା ‘ନରପତି’, ମନ୍ତ୍ରଦେଶର ରାଜା ‘ଅଶ୍ୱପତି’, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ରାଜା ‘ଛତ୍ରପତି’ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିବା ସ୍ଥଳେ ଓଡ଼ିଶାର ମହାରାଜା ‘ଗଜପତି’ ନାମରେ ସର୍ବଜନ ବିଦିତ । ପୂର୍ବେ ଗଜପତି ହସ୍ତୀପୁଷ୍ପରେ ଆରୋହଣ ପୂର୍ବକ ଛେରାପହଁରା ନିମିତ୍ତ ଶୁଭାଗମନ କରୁଥିଲେ । ସମୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ ପରମ୍ପରା ବିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଯାଇଛି । ସମ୍ପ୍ରତି ଗଜପତି ମହାରାଜା ରାଜନୀତିରେ ସଂରକ୍ଷିତ ରୌପ୍ୟଖଚିତ ସୁସଜ୍ଜିତ ଏକ ତାମ୍ରାୟନ/ମେହେନା/ହାୟୋଳ/ପାଲିଙ୍କିରେ ଉପବେଶନ ପୂର୍ବକ ଯେତେବେଳେ ରାଜନୀତିରୁ ଆସୁଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେହି ପୂର୍ବସ୍ଥୁତିର ସ୍ଥାନକୀ ବହନ କରି ପଟୁଆରର ପୁରୋଭାଗରେ କେବଳ ପାଟହାତୀ ରାଜାସାହେବଙ୍କର ବାଟ କଢ଼େଇ ଆଣିବାରେ ସହାୟତା କରୁଛି ମାତ୍ର । ପ୍ରକାଶ ଥାଉକି ନିକଟ ଅତୀତରେ ପାଟହାତୀ ଗଙ୍ଗାରାମର ମୃତ୍ୟୁପରେ ଶ୍ରୀଗଜପତିଙ୍କର ହାତୀ ପୋଷିବା ପାଇଁ ସାମର୍ଥ୍ୟ ନଥିବାରୁ ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ସହଯୋଗକ୍ରମେ ନନ୍ଦନକାନନରୁ ହାତୀ ଅଣାଯାଇ ରଥଯାତ୍ରାରେ ପରମ୍ପରା ରକ୍ଷା କରାଯାଉଛି ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏହି ପରମ୍ପରା ବ୍ୟାହତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନାକୁ ଏଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଇନପାରେ । ଦିନ ଥିଲା ଯେତେବେଳେ ଗଜପତି ରାଜନବରଠାରୁ ବଡ଼ବାଣ୍ଟ ଓଲେଇ ଓଲେଇ ରଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଗମନ କରୁଥିଲେ । ପାଟହାତୀ-ପାଟଛତି ସଲଟଣରେ ତାମ୍ରାୟନରେ ଆଗମନ କରିବା ହୁଏତ ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳୀନ ଚଳଣି ରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତିଲାଭ କରିଛି । ଉକ୍ତ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଘଷା/ତେଲିଙ୍ଗା ବାଦ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏକ ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଧି ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବାରୁ ପ୍ରୋକ୍ତ ଛେରାପହଁରା ସେବା କୌଣସି ତେଲୁଗୁ ଗଜପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିବା ଅନୁମେୟ । ଲକ୍ଷେ ରାଜାର ମଉଡ଼ମଣି ଗଜପତି ଏକମାତ୍ର ମହାରାଜା, ଯିଏକି ଏହି ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଆଗମନ ସମୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ବାଡ଼ର ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣର ଛତି, ଦ୍ରାସ, ଆଲଟ ଓ ତାମର ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ତତ୍ସହିତ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରାବସ୍ଥିତ ବିଭିନ୍ନ ଜାଗା ଆଖଡ଼ାର ଭେଣ୍ଟିଆମାନେ କରପଇଠ ଦ୍ୱାରା ଏକ ନିରାପତ୍ତା ବଳୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଗଜପତିଙ୍କୁ ରଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଟ ବଳେଇ ଆଣିଥାନ୍ତି ।

ଗଜପତି ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଆସି ସର୍ବପ୍ରଥମେ ବଡ଼ଠାକୁର ବଳଦେବଙ୍କ ତାଳଧ୍ୱଜ ରଥ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାପରେ ଦଇତା ଓ ପତିମାନେ ସାନ୍ତନୟ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କୁ ଚାରମାଳ ଉପରେ ବଡ଼ବାଡ଼ ରଥ ଉପରକୁ ପାଛୋଟି ନିଅନ୍ତି । ଗଜପତି ରଥାରୋହଣ କରିବା ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ରଥ ଉପରେ ଗରାବତୁ ପାଣିଝରି ଧରି, ମେକାପ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆରତିଦାନି, ଚାନ୍ଦିର ଧୂପଦାନି, ଆରତିକାଠି, ଆଲଟ-ତାମର ଓ କର୍ପୂର ଧରି, ମୁଦୁଲି ସୁବର୍ଣ୍ଣଖଡ଼ିକା ଓ ରୌପ୍ୟ ପିଙ୍ଗଣ ଧାରଣ କରି, ଦୟାଶାମାଳି ଧବଳପୁଷ୍ପ ଓ ଘଟୁଆରୀ ଘୋରାଚନ୍ଦନ ସହ ଝୁରାଚନ୍ଦନ ଧରି ଗଜପତିଙ୍କ ଛେରାପହଁରା କାର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ କରିବା ନିମିତ୍ତ କର୍ମତତ୍ପର ଥାଆନ୍ତି । ଗଜପତି ସର୍ବପ୍ରଥମେ ରଥଗର୍ଭ

ସିଂହାସନର ସାମୀପ୍ୟ ଲାଭ କରି ବଡ଼ଠାକୁର ବଳଭଦ୍ରଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଣାମ ହେବାପରେ ଗରାବତୁଠାରୁ ହାତୁଆଣି ନେଇ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ନିଉଛାଳି ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଶୁକ୍ଳବସ୍ତ୍ର ଲାଗି କରନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ଦୟାଶାମାଳିଠାରୁ ଫୁଲ ଓ ଘଟୁଆରୀଠାରୁ ଚନ୍ଦନ ନେଇ ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କୁ ଫୁଲଚନ୍ଦନ ଲାଗି କରିବା ପରେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ସୁନା ଆରତି ଦାନରେ ମନ୍ଦିର ପ୍ରଶାସନ ଯୋଗାଇ ଦେଇଥିବା କର୍ପୂର ବସାଇ କର୍ପୂର ଆଳତି ବଢ଼ାନ୍ତି । ଏହାପରେ ମେକାପଠାରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବେଷ୍ଟଯୁକ୍ତ ଆଲଟତାମର ନେଇ ବଡ଼ଠାକୁରଙ୍କୁ ଆଲଟ-ତାମର ସେବା କରିସାରିବା ପରେ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରଣାମ ଜ୍ଞାପନ ପୂର୍ବକ ଶ୍ରୀପୟରମାଳା ଗ୍ରହଣ କରି ଚକାବଇଠିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସନ୍ତି । ସ୍ଥଳତଃ ଛେରାପହଁରାର ଉପକ୍ରମ ସଦୃଶ ଗଜପତି ମହାରାଜା ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଯେଉଁ ଶ୍ରୀଜୀଉ ଦର୍ଶନ, ଦଣ୍ଡପ୍ରଣାମ, ନିଉଛାଳି ପ୍ରଦାନ, ମାଳତୁଳ ଓ ଫୁଲଚନ୍ଦନ ଲାଗି, ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି, କର୍ପୂର ଆଳତି, ଆଲଟତାମର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ବିଧି ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତି, ତାହାକୁ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ପରିଭାଷାରେ ରାଜନୀତି କୁହାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସେବା ଶେଷ ଓ ଅନ୍ୟସେବା ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ଗଜପତି ଗରାବତୁଠାରୁ ହାତୁଆଣି ନେଇ ହସ୍ତପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରିଥାନ୍ତି । ତତ୍ସହିତ କାହାଳୀ ବାଜି ଗୋଟିଏ ସେବା ଶେଷ ପରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସେବାର ଆରମ୍ଭ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରୁଥାଏ ।

ଛେରାପହଁରାରେ ଅନୁସୂତ ପ୍ରୋକ୍ତ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ବିଧି ସମାପନାନ୍ତେ ଗଜପତି ରଥଗର୍ଭରୁ ନିଷ୍ପାନ୍ତ ହେବାପରେ ବାସ୍ତବ ଛେରାପହଁରା ପର୍ବ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । କାହାଳୀ ବାଜିବା ପରେ ଦୟାଶାମାଳି ପ୍ରଦତ୍ତ ଧବଳପୁଷ୍ପକୁ ଭଣ୍ଡାର ମେକାପ ଏକ ରୌପ୍ୟ ପିଙ୍ଗଣରେ ଧରି ମହାପ୍ରଭୁ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ରଥଗର୍ଭର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ରଥଭୂମି ବା ରଥପୀଠରେ ତାହା ପକାଇବା ସହ ରଥ ମାର୍ଜନା ପାଇଁ ଗଜପତିଙ୍କୁ (୧୯) ଅନୁରୋଧ ଜଣାନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ତୃତୀ ବାଜିବା ପରେ ରାଜଗୁରୁ କର୍ତ୍ତୃକ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସୁନାବେଷ୍ଟ ସଂଯୁକ୍ତ ଖଡ଼ିକା ନେଇ ଗଜପତି ବଡ଼ଠାକୁରଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ରଖି (Clockwise) ବିଚ୍ଛୁରିତ ପୁଷ୍ପରାଶିକୁ ଓଲେଇ ଓଲେଇ ରଥବେଦୀ ପରିକ୍ରମା ପରିସମାପ୍ତିରେ ପୁଣି ତୃତୀ ବାଜି ଉଠେ । ଉକ୍ତ ସମାର୍ଜନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ନିମିତ୍ତ ପ୍ରତିହାରୀ ଓ ଦଇତାଗଣ ଗଜପତିଙ୍କୁ ସବିନୟେ ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଇଥାନ୍ତି । ଏହି ଅବସରରେ ରାଜପରିବାରର ଉପସ୍ଥିତ ସଦସ୍ୟ ତଥା ରାଜପାରିଷଦବର୍ଗ ଗଜପତିଙ୍କ ଅନୁଗମନ କରିଥାନ୍ତି । ଏତାଦୃଶ ଭାବେ ପ୍ରଥମ ବାର ମାର୍ଜନା ପରେ ସଂସ୍କାରକର୍ମ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍, ରୌପ୍ୟ ପିଙ୍ଗଣରେ ଘଟୁଆରୀ ପ୍ରଦତ୍ତ ଘୋରାଚନ୍ଦନ (Sandal paste) ଓ ତାମ୍ରପାତ୍ରରେ ଝୁରାଚନ୍ଦନ (Sandal Powder)କୁ ରାଜଗୁରୁ ସଂସ୍କାର କରି ଯଥାକ୍ରମେ ତଡ଼ାଉକରଣ ଓ ଦେଉଳକରଣକୁ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତି । କାହାଳୀ ବାଜିବା ପରେ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ସଙ୍କେତକ୍ରମେ ତଡ଼ାଉକରଣ ଧାରଣ କରିଥିବା ରୂପାପାତ୍ର ବହଳିଆ ଘୋରାଚନ୍ଦନ ନେଇ ରଥଭୂମିରେ

ଅଭିସିଞ୍ଚନ ପୂର୍ବକ (ଛେରାପହରା) ଦ୍ଵିତୀୟବାର ରଥ ପରିକ୍ରମଣ କରିସାରିବା ପରେ ପବିତ୍ରୀକରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ପୁନର୍ବାର କାହାଳୀ ବାଜିଲେ ଦେଉଳକରଣ ତାମ୍ରପାତରୁ ଚନ୍ଦନଗୁଣ୍ଡ ବିଞ୍ଚିବା ପରେ ଗଜପତି ସଂଗେସଂଗେ କନକ ସମାର୍ଜନୀରେ ରଥକୁ ମି ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ଵ ସମାର୍ଜନ (ପହରା) କରି ତୃତୀୟବାର ରଥ ପରିକ୍ରମା ସମାପ୍ତ କରନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ଗଜପତି ରଥଗର୍ଭସ୍ଥ ସିଂହାସନ ସମୀପକୁ ଯାଇ ବଡ଼ଠାକୁରଙ୍କୁ କୋଳ କରିବା ସହ ଶ୍ରୀପୟରରେ ପ୍ରଣାମ ଜ୍ଞାପନ କରନ୍ତି । ଇତ୍ୟବସରରେ ଦଇତାପତିମାନେ ଶ୍ରୀପୟରମାଳା, ଶ୍ରୀକାପଡ଼ା ଓ ଶ୍ରୀମହାପ୍ରସାଦ ଆଣି ପିଙ୍ଗଣରେ ଦିଅନ୍ତି । ରାଜଗୁରୁ ସେସବୁକୁ ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ କରି ଗଜପତିଙ୍କର ମଥାରେ ସ୍ପର୍ଶ କରାଇ ମାଳଶ୍ରୀକାପଡ଼ାକୁ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଗଳାରେ ପିନ୍ଧାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଅନୁରୂପ ବିଧିରେ ମାର୍ଜନ, ସଂସ୍କାର ଓ ପବିତ୍ରୀକରଣ ନିମିତ୍ତ ତ୍ରିବାର ରଥ ପରିକ୍ରମା ସମାପନାନ୍ତେ ତାଳଧ୍ଵଜ ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇ ମେହେନାରେ ଯଥାକ୍ରମେ ନନ୍ଦିଘୋଷ ଓ ଦେବଦଳନ ରଥକୁ ଯାଇ ପ୍ରୋକ୍ତ କ୍ରମରେ ଛେରାପହରା ସାରି ତାମ୍ରାୟନରେ ସଲଟଣ ସହିତ ରାଜବାଟୀକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିଥାନ୍ତି । ଉକ୍ତ ରଥ ସେବା କରିବା ନିମିତ୍ତ ଉପବାସ ବ୍ରତ ପାଳନ କରୁଥିବା ଗଜପତି ମହାରାଜା ଛେରାପହରା କାର୍ଯ୍ୟ ପରିସମାପ୍ତିରେ ହବିଷ୍ୟାନ ସେବନକରି ଶ୍ରୀଜୀଉମାନଙ୍କର ମନୋଜ୍ଞ ରଥୋତ୍ସବ ସନ୍ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ରାଜପ୍ରାସାଦ ଉପରେ ବିରାଜମାନ କରନ୍ତି ।

ଗଜପତିଙ୍କର ଏକ ସାକ୍ଷାତକାର ବିବରଣୀ (୨୦) ଅନୁସାନ୍ତରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଉକ୍ତ ମହନୀୟ କର୍ମ ସମ୍ପାଦନ ନିମିତ୍ତ ରାଜାସାହେବ କୌଣସି ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପାରିଶ୍ରମିକ ବା ଭତ୍ତା ନେଇ ନଥାନ୍ତି । ମହାପ୍ରଭୁମାନେ ରଥାସାନ ହେବା ପରେ ରଥଯାତ୍ରାର ଉପକ୍ରମ ତଥା ଗଜପତିଙ୍କ ଛେରାପହରା ସେବାକୁ ଦୂରାନ୍ୱିତ କରିବା ପାଇଁ ପାରମ୍ପରିକ ନୀତି ନିର୍ବାହ ନିମିତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବାବିଧିରେ ସବୁନୀତି ହିଁ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ସମୟ ବଞ୍ଚେଇବା ପାଇଁ ଛୋଟବଡ଼ କୌଣସି ନୀତିକୁ ଉପେକ୍ଷା କରିହେବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ତରବରିଆ ଭାବେ ଶେଷ କରି ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରତୀକ୍ଷିତ ଜନତା ଗଜପତିଙ୍କର ଅନିଚ୍ଛାକୃତ ଏହି ବିଳମ୍ବ ସହ୍ୟ କରି ନପାରିବା ସ୍ଵାଭାବିକ । ଅପରପକ୍ଷରେ ଗଜପତିଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧାବନତ ଶରୀର ଏହି ମହନୀୟ ସେବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥିବା ସମୟରେ ଭକ୍ତ ମନରେ ଭକ୍ତି ପୁଲକ ଭରି ଦେଇ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଶିହରଣ ଖେଳାଇଦିଏ । ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କ ଡୋରି ଲାଗିଲେ ପ୍ରତ୍ୟହ ରତ୍ନସିଂହାସନୋପରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ ମିଳିବା ସମ୍ଭବ, ମାତ୍ର ଛେରାପହରା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଚଳନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ଠାକୁରରାଜାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ଅସମ୍ଭବ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ମଉଡ଼ମଣି ଗଜପତିଙ୍କୁ ସମଧିକ କଷ୍ଟଦେବାକୁ ଭାବପ୍ରବଣ ଜନତା ଇଚ୍ଛା ନକଲେ ମଧ୍ୟ ବିଳମ୍ବିତ ପ୍ରହର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସେବାରେ ନିୟୋଜିତ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ଭକ୍ତ ସାଧାରଣ ନୟନମନ ସାର୍ଥକ କରିଥାନ୍ତି ।

ରଥଯାତ୍ରାର ଜାତୀୟ ପରମ୍ପରାରେ ଗଜପତିଙ୍କ ଚଣ୍ଡାଳସେବା ‘ଛେରାପହରା’ର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ମାନବିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଆଧାରିତ ଅଟେ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତିରେ ଜାତି ବିଚାରରେ କେହି ନିନ୍ଦନୀୟ କିମ୍ବା ବରେଣ୍ୟ ନୁହେଁ । ସର୍ବୋପରି ଶ୍ରୀମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବାନୀତି ସମ୍ପାଦନାରେ କର୍ମ ବିଭାଜନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କୌଣସି କର୍ମ ଘୃଣ୍ୟ ଅଥବା ବରଣୀୟ ନୁହେଁ (୨୧) । ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କ ଦରବାରରେ ରାଜାପ୍ରଜା ସମସ୍ତେ ସମାନ । ଆମ ସଂସ୍କୃତିରେ ରାଜା ଓ ଚଣ୍ଡାଳ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ସଂସ୍କୃତିରେ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଏକଦା ଆଭିଜାତ୍ୟ, ଅହଙ୍କାର ତଥା ସ୍ଵାଭିମାନ ପରିହାର ପୂର୍ବକ ମୋ ବଂଶରେ କେହି ନରହୁ ବୋଲି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ଦାୟାଦ ଆଜି ଜନତା ଦରବାରରେ ସମାଜର ନିମ୍ନତମ ସେବକ ଝାଡୁଦାର କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହକୁ ଏକ ଚରମ ସୌଭାଗ୍ୟ ତଥା ପରମକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରୂପେ ଆପଣେଇ ନେଇଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଶ୍ରୀବୀର ଶ୍ରୀଗଜପତି ଗୌତେଶ୍ଵର ନବକୋଟି କର୍ଣ୍ଣାଟୋକ୍ତ କଳବର୍ଗେଶ୍ଵର ବୀରାଧି ବୀରବର ଭୂତଭୈରବ ସାଧୁ ଶାସନୋତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ରାଉତରାଜ ଅତୁଳ ବଳ ପରାକ୍ରମ ସଂଗ୍ରାମ ସହସ୍ରବାହୁ କ୍ଷତ୍ରିୟକୁଳ ଧୂମକେତୁ ସାର୍ବଭୌମ କ୍ଷମତାର ଅଧିନୀୟକ ଲକ୍ଷେ ରାଜାର ମଉଡ଼ମଣି ଚଳନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ବରିଷ୍ଠ ଠାକୁରରାଜା ଅହଙ୍କାର ବିମୁକ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତରେ ଝାଡୁଦାର ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନ ତଥା ଆନ୍ତରିକତାର ସହିତ ଛେରାପହରା କରିଥାନ୍ତି । ‘ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତ ଗୀତା’ ଯେଉଁ ଅନାସକ୍ତ କର୍ମବାଦର ଉଦ୍ଘୋଷଣା କରିଛି, ଗଜପତିଙ୍କ ଛେରାପହରା ସେବାରେ ତାହା ହିଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥାଏ । ଦେବତାଙ୍କ ସେବାରେ ରାଜା ଓ ଚଣ୍ଡାଳର ଭେଦ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତିରେ ରାଜା ହୋଇଛି ଚଣ୍ଡାଳ । ସନାତନ ଧର୍ମରେ ସମନ୍ୱୟ ସାଧନା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତିର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ରାଜା ସାଧାରଣତଃ ରାଜୋଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି, ମାତ୍ର ସାମାଜିକ ଚଳଣି ବୋଧରେ ନିକୃଷ୍ଟ ବିବେଚିତ ଚଣ୍ଡାଳର କର୍ମ ଗଜପତିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସମ୍ପାଦିତ ହେବା ହେଉଛି ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତିରେ ତାଙ୍କର ସର୍ବୋକୃଷ୍ଟ ସେବା । ଯେଉଁ ସଂସ୍କୃତିରେ ପରମବିଷ୍ଣୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ଵୟଂ ପତିତପାବନ, ସେହି ସଂସ୍କୃତିରେ ଚଳନ୍ତିବିଷ୍ଣୁ ଠାକୁରରାଜା ପତିତ ଜନୋଚିତ ନିମ୍ନସ୍ତରୀୟ ସେବକତୁଲ୍ୟ ଛେରାପହରା କରିବା ଏହି ସଂସ୍କୃତିର ବିଶେଷତ୍ଵ । ସାମାଜିକ ବୈଷମ୍ୟ, ଜାତିଭେଦ, ଉଚ୍ଚନୀଚ ଭାବ ଓ ହୀନମନ୍ୟତା ରହିତ ଗଜପତିଙ୍କର ପ୍ରୋକ୍ତ ସେବା:ସେବକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର କର୍ମପ୍ରବୃତ୍ତି ତଥା ସେବା ମନୋବୃତ୍ତିକୁ ଉଦ୍ଘାପିତ କରିବା ପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେତ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରମର ସମ୍ମାନ ତଥା କର୍ମର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୂଲ୍ୟ ରହିଛି । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଛେରାପହରା ବିଧିରେ କର୍ମର ମହନୀୟତା ସହିତ ଶ୍ରମର ସମ୍ମାନବୋଧ ଅର୍ଥାତ୍ Dignity of labour ହିଁ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି । କ୍ଷତ୍ରିୟୋଚିତ ପରିପାଟୀରେ ଭୂଷିତ ସ୍ଵୟଂ ଗଜପତି, ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ପଦ୍ଧତିରେ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରି ବୈଶ୍ୟତୁଲ୍ୟ ପ୍ରତିଦାନରେ

ମାଲପ୍ରସାଦ ଓ ଶ୍ରୀକାପଡ଼ା ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ଶୁଦ୍ଧୋଚିତ ବିଧିରେ ଛେରାପହଁରା କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରିଥାନ୍ତି । ଚାରିବର୍ଷେ ଚଉବର୍ଗ ଦେବାକୁ ସମର୍ଥ ଯେଉଁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ତାଙ୍କର ମହନୀୟ, ସେବାବିଧିରେ ଛେରାପହଁରା ସେବାନୀତି ହେଉଛି, ବର୍ଷ ଚତୁଷ୍ପୟଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀର ଏକ ସାର୍ଥକ ସମନ୍ବୟ ତଥା ସାମ୍ୟବାଦର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ ।

ପାଦଟୀକା :

୧. ଛେରାପହଁରା ପରିଚ୍ଛା - ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବକ ବିଶେଷ ।
୨. ରଥଚକଡ଼ା - ଭିକାରି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଲିଖିତ ଓ ବଡ଼ ଓଡ଼ିଆ ମଠରେ ସଂରକ୍ଷିତ ।
୩. ଏଜନ ।
୪. ଛେରାପହଁରା - ହରିହର ବାହିନୀପତି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ଦ୍ଵିତୀୟ ସ୍ତବକ, ପୃ.୩୦୬ ।
୫. ବୈଷ୍ଣବ ଲୀଳାମୃତ - ମାଧବ ପଟ୍ଟନାୟକ (ସୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ)ଙ୍କର ଏକ ଅପ୍ରକାଶିତ କାବ୍ୟ ।
୬. ଚଣ୍ଡାଳ ପଣରେ ଦେଖ ଖରକଲ ଦାଣ୍ଡ - କାଞ୍ଚିକାବେରୀ କାବ୍ୟ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ ।
୭. ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ପୂଜା ସଂଖ୍ୟା (୧୯୮୨) - ଡଃ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି ସଂପାଦନା, ପୃ.୧୧ ।
୮. ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ଦ୍ଵିତୀୟ ସ୍ତବକ, ପୃ.୩୦୬, ଉତ୍କଳ ପାଠକ ସଂସଦ ପ୍ରକାଶନ ।
୯. ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବିଧି - ଗଜପତି ମହାରାଜା ସେବା, ପୃ.୧୨ ।
- ୧୦.(କ) ଆଗେ ଗଜପତି ଉଦ୍ଧା ହୋଇଥାନ୍ତି ଶିରେ ଯୋଡ଼ି କର ଦୁଇକି । ସୁନାଶୋଧନରେ ମାର୍ଜନା କରନ୍ତି ପହଣ୍ଡି ବିଜୟ ଭୂଇଁ କି ॥ (ଗୌର ଚରଣ ଅଧିକାରୀ)
- (ଖ) ପହଣ୍ଡି ବିଜେ ବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ରାଜନ ଚନ୍ଦନ ଛେରାପକାଇ ଖରକନ୍ତି ପୁଣି । କାଞ୍ଚିକାବେରୀ କାବ୍ୟ (ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ)

୧୧. ବଡ଼ ଓଡ଼ିଆ ମଠରେ ସଂରକ୍ଷିତ ତଥା ଭିକାରି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଲିଖିତ ‘ରଥଚକଡ଼ା’ ।
୧୨. ‘ନିଜ ବସ୍ତ୍ର କୈଳ ପ୍ରଭୁ ଗୁହ ସମାର୍ଜନ । ମହାପ୍ରଭୁ ନିଜବସ୍ତ୍ର ମାର୍ଜି ସିଂହାସନ ।’ ଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ ।
୧୩. ରଥ ସମାର୍ଜନଂ ରାଜା କରୋତି କାଳପୂଷ୍ପଗାଃ ସର୍ବେ ରଞ୍ଜୁଧରା ରଥାଃ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଦକ୍ଷିଣାମୁଖମ୍ । ସପ୍ତବଶୋ ଭ୍ରାୟଃ, ସୋଡ଼ଶ ଶ୍ଲୋକଃ ।
୧୪. ପାଣିଆପତି - ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସେବକ ବିଶେଷ ।
୧୫. ‘Travels of Fahian’ରେ ଗଜପତି ରଥ ଆଗରେ ଛେରାପହଁରା କରିବା ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛି ।
୧୬. ‘ଭୂମି ଦୀପଂ ଫଳଂ ଦୁର୍ବା ପୁଷ୍ପ ଗୋରତନା ତଥା ଦର୍ପଣଂ ଦଧୁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥୀଳଙ୍କାର ଦଶଦ୍ରବ୍ୟକାଃ ମଙ୍ଗଳାରୋପଣେ ଧ୍ୟୟ ସର୍ବବାଧାବ୍ୟୟୋହକମ୍ ।’
୧୭. ଛେରାପହଁରା - ହରିହର ବାହିନୀପତି, ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ଦ୍ଵିତୀୟ ସ୍ତବକ, ପୃ.୩୦୬ ।
୧୮. ‘ରଥ ଚାରିପଟ ଓଳାଇ ଦିଅନ୍ତି ଯାତବେଳେ ପୁରୀରାଜା । ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ କେତେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥାନ୍ତି ବାଜୁଥାଏ କେତେ ବାଜା ।’
୧୯. ‘ଭବାନ୍ ଉଦ୍ଧା ରଥାନାଂ ମାର୍ଜନମାତରେତ୍ ।’ (ନୀଳାଦ୍ରି ମହୋଦୟ)
୨୦. ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦ ତା.୨୮.୬.୧୯୮୭ (ରଥଯାତ୍ରା ବିଶେଷାଙ୍କ), ପୃ.୩ ।
୨୧. ‘ଆମ ଏ ରାଇଜେ ନୀତି କେ ନୁହଇ ହୀନ ନୁହେଁ କାର କର୍ମ ଝାଡୁଧରି ଛେରାପହଁରା କରିବା ଯେ ଦେଶେ ରାଜାର ଧର୍ମ ।’ ଉତ୍କଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ

ନୂଆଗାଁ

ଇତିପୁର, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୨

